

SOSYAL BİLGİLERDE KULLANILAN GÖRSEL ARAÇLAR: HARİTALAR-KÜRELER, RESİMLER, TABLOLAR VE GRAFİKLER

Kubilay YAZICI*

ÖZET

Sosyal bilgilerde, bilginin aktarılmasında pek çok araç kullanılmaktadır. Bu aktarım sırasında sık sık görsel araçlardan yararlanılmaktadır. Sosyal bilgiler derslerinde sıkça kullanılan görsel araçlar; resimler, tablolar, grafikler, haritalar ve küreler olarak ifade edilebilir. Görsel araçları kullanmak ve bu araçlardan yeterince istifade edebilmek, bu araçların özelliklerinin, nasıl öğretilmesi ve incelenmesi gerektiğinin bilinmesi zorunluluğunu gündeme getirmektedir. Bu makalede haritalar, resimler, tablolar ve grafiklerin nasıl öğretilmeleri ve incelenmeleri gerektiğiyle ilgili bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Haritalar, Grafikler, Resimler, Tablolar, Görsel Araçlar, Sosyal Bilgiler

ABSTRACT

In social studies, various tools are used in transfer of the knowledge. During this transfer also visual tools are used frequently. The visual tools that are used in social studies lessons frequently are; pictures, tables, graphics, maps, spheres. Using and benefiting exactly from these visual tools revives the absolute necessity of understanding the features of these tools and the teaching methods. In this article necessary information will be given about how to teach and examine pictures, tables, graphics, maps.

Keywords: Maps, Graphics, Pictures, Tables, Visual Tools, Social Studies

Giriş

Sosyal bilgiler; sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden yararlanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatılmış, düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanıdır (Doğanay, 2004:17).

Bu çalışma alanı, bünyesinde barındırdığı farklı disiplinlerin kazanımlarını öğrencilere aktarmayı hedeflemekte ve gerek sözel, gerekse sayısal pek çok bilgiyi içermektedir. Öğrencilerin bu tür bilgileri öğrenmelerini kolaylaştırmak amacıyla eğitim- öğretim faaliyetleri sırasında görsel araçlardan sık sık yararlanılmaktadır. Diğer bir ifade ile görsel araçlar sayısal veya sözel olarak verilen bilgilerin, görsel sunumlarını gerçekleştirmede kullanılan araçlardır.

Görsel Öğrenme

Görsel öğrenme, öğrencilerin görsel zekâlarına hitap eden bir yaklaşımı içermektedir. Araştırmalar, öğrencilerin okuduklarının %10'unu, işittiklerinin %20'sini, gördüklerinin %30'unu, hem görüp hem de işittiklerinin %50'sini, söylediklerinin %70'ini, yapıp söyledikleri bir şeyin ise %90'ını hatırlayabildikleri sonucunu vermektedir (Yalın, 2003: 21).

* Dr., Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Gardner'a göre zekâ türleri; 1- Sözel-Dil Zekâ, 2- Mantıksal-Matematiksel Zekâ, 3- Görsel-Uzaysal Zekâ, 4- Müziksel- Ritmik Zekâ, 5- Bedensel-Kinestetik Zekâ, 6- Sosyal Zekâ, 7- İçsel Zekâ ve 8- Doğacı Zekâ olarak sekiz grupta incelenebilir (Saban, 2004: 43).

Bu gruplandırma içerisinde yer alan görsel-uzaysal zekâ, bir bireyin kendi zihnindeki veya dış dünyadaki imgelere resimsel (örneğin, fotoğraf, slâyt, film, çizim veya grafik yoluyla) bir tepkide bulunmasıdır. Bu anlamda, en geleneksel öğretim stratejilerinden birisi tahtaya yazı yazmaktır. Öte yandan, görsel zekâ potansiyeline sahip öğrencilerin bir konuyu anlamalarına yardımcı olmasına rağmen, tahtaya konuyla ilgili bir resim veya grafik çizmek ise, tahtaya yazı yazmak kadar yaygın olan bir uygulama şekli değildir. Sonuç itibarıyla, öğretim sürecini kelime ve kavramlar kadar, resim ve grafiklerle de destekleyen öğretmenler, daha geniş bir öğrenci kitlesine ulaşma imkânına da sahip olurlar (Saban, 2002: 116–120).

Öğrenciler hem sosyal bilgiler müfredatında hem de gündelik yaşamlarında sık sık görsel olarak temsil edilmiş bilgilerle karşı karşıya gelirler. Bu tür bir bilgiyi kavramak, yorumlamak ve değerlendirmek için öğrencilerin bazı yardımlar almaları gerekebilir (Garcia ve Michaelis, 2001: 248).

Bu yardımlar arasında en çok görsel araçlardan faydalanılmaktadır. Görsel araçlar; a-sunumu basitleştirmek, b-düşünmeyi canlandırmak, c-anahtar noktaları vurgulamak, d-istatistiksel verilerin anlaşılabilirliğini artırmak, e-karşılaştırma yapmak, ilişkileri göstermek, f- yeni kavramları ve detayları açıklamak, g-varlıkların nitel boyutlarını sergilemek amacıyla kullanılırlar (Johnson,1989:45-46).

PIRLS Testi ve Türk Öğrencilerin Görsel Araçlarla İlgili Test Sonuçları

Terim olarak görsel sunum, sembollere ve araçlara anlam veren geniş bir görsel alanı içerir. Buna rağmen müfredat içerisinde öğrenmenin belirlenmesinde ve değerlendirilmesinde görsel öğelerin önemine fazlaca değinilmez (Bustle, 2004:416).

Ülkemizde ise durum biraz değişiklik göstermektedir. Sosyal bilgiler programları içerisinde, görsel araçlar hakkında bilgi verilirken, öğretmen kitaplarında ve sınıf uygulamalarında bu araçlarla aktarılmaya çalışılan bilginin nasıl elde edileceğine ilişkin ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

Bu durum gerek ders kitaplarında, gerekse, sınıf içi eğitim faaliyetleri sırasında görsel araçlardan beklenen faydanın yeterince elde edilememesine sebep olmaktadır. Uluslararası testlerde ülkemizin aldığı sonuçlar bu görüşü desteklemektedir.

Örnek verecek olursak, uluslararası eğitim başarılarını belirleme kuruluşu (IEA)'nın Uluslararası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesine (PIRLS) Türkiye de dâhil olmak üzere 35 ülke katılmaktadır.

Bu proje ile ilköğretim 4. sınıf (9 yaş grubu) öğrencilerimizin okuma becerileri, okuma alışkanlıkları, öğrencilere okuma becerisini kazandırmak için öğretmenlerimizin uyguladıkları öğretim yöntemleri, öğretim materyallerinin

yeterli olup olmadığı, öğrencilerin okuma becerilerini kazanmalarında ailelerinin katkıları gibi konular uluslararası standart test ve anketlerle belirlenmektedir.

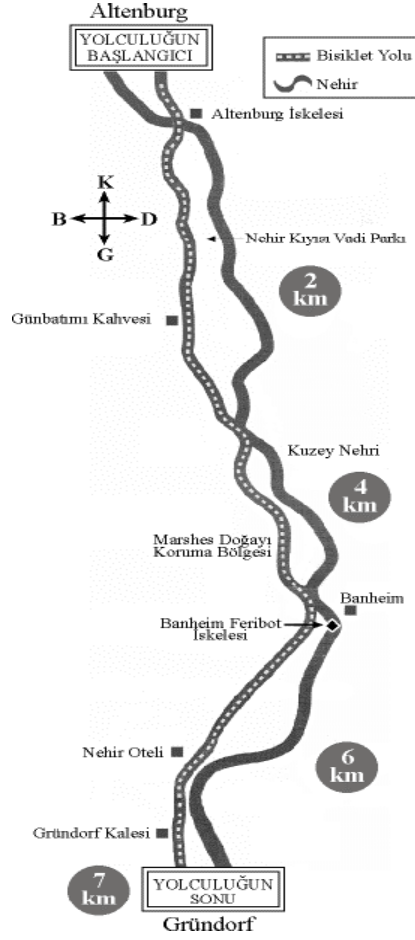
PIRLS test ve anketlerinin uygulaması 2001 yılı mayıs ayında; 62 ilden seçkisiz yöntemle seçilen 154 ilköğretim okulunun 4. sınıflarında toplam 5390 öğrenciye yapılmıştır. PIRLS sonuçları ortalaması 500 standart sapması 100 olan bir standart puan formatında rapor edilmektedir.

Bu puan sırasına göre Türkiye 35 katılımcı ülke arasında 28. sırada yer almıştır. Türkiye'nin standart puanı 449'dur. Türkiye'nin puanı uluslararası ortalamadan 51 puan (yaklaşık yarım standart sapma) daha düşüktür.

PIRLS testinde sorulan sorulardan bazılarında öğrencilerin; metin, harita, şekil, şema ve fotoğraflar gibi değişik türlerde verilen materyallerde:

- Metinde açıkça yer alan ifadelerden çıkarımlar ya da eşleştirmeler yapmaları.
- Metin, tablo, harita ve resim içeren bir broşürün ilgili bölümlerini bulabilirler ve istenilen bilgiyi buradan çıkarabilmeleri.
- Metnin tamamına ilişkin metinden alınmış örneklerle desteklenen genel bir tepki vermelerini istenmiştir (M.E.B.2003:1-13). Bu tür sorulardan birisi Örnek 1'te görüldüğü gibi harita okuma becerisine yöneliktir.

Örnek 1.

Soru:

Örnek 1’de verilen haritada Nehir yolculuđu nerede başlar?

- A Banheim
- B Gründorf
- C Altenburg
- D Nehir Kıyısı Vadi Parkı

Cevap:

Harita belirtildiği üzere yolculuğun başladığı yer Altenburg yani doğru cevap C seçeneğidir.

Aşağıda Tablo 1’de de verildiği üzere bu soruya Türk öğrencilerinin verdiği doğru cevap yüzdesi uluslar arası ortalamanın altında kalmaktadır.

Tablo 1. Örnek 1 deki soruya verilen doğru cevap ortalamaları

Amaç: Bilgiyi Elde Etme ve Kullanabilme	Türkiye Ortalaması	Uluslararası Ortalama
Tam Puan Alan Öğrenci %	72	82

(Kaynak: M.E.B.2003:12).

Sosyal bilgiler derslerinde kullanılan görsel materyaller öğrencilerin okudukları metni anlamalarında ve eleştirel bakış açısına sahip olmalarında önemli bir yere sahiptirler. Bu derslerde en çok kullanılan görsel materyaller haritalar-küreler, grafikler, tablolar ve resimlerdir. Bu sebepten dolayı öğretmenlerin ve öğrencilerin bu tür materyalleri anlamalarına yardımcı olacak özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir.

1. Haritalar ve Küreler

İlköğretim 4 ve 5. sınıflarda basit şekiller ve kroki çizme, sembol kullanma ve bu sembolleri açıklayan bir bölüm oluşturma becerileri üzerinde durulmuştur. Soyut düşünme becerisinin geliştiği 6, 7. sınıflarda ise haritaların diğer öğeleri üzerinde durularak ölçek ve değişen ayrıntılar, harita çeşitlerini tanıma, harita üzerinde verilen bilgiyi okuma-anlama ve yeni bilgiler aktarma üzerinde durulmuştur (MEB, 2005b:55).

Haritalar ve küreler, sembolik olarak alanı temsil eden araçlardır. Haritalar ve kürelerin en önemli özellikleri, renkleri, dereceleri, sembolleri ve lejantlarıdır (Parker, 2001:148). Öğretmenler haritaları öğrencilerine uzak yerleri, tarihsel öneme sahip alanları ve metinde var olan bilgilerle ilgili zemin hazırlama amacıyla kullanırlar (Verdi ve Kulhavy, 2002: 27). Sosyal Bilgilerde sıkça kullanılan haritalar; fiziki haritalar, beşeri haritalar, siyasi haritalardır.

Sınıf ortamında, haritalar, kürelerden daha çok kullanılan araç-gereçlerdir. Haritalar çok çeşitli amaçların gerçekleşmesi için kullanılabilir (Savage ve Armstrong,2000:334). Buna paralel olarak, belirlenen amaçlara göre haritaların zorluk dereceleri de artar veya azalır. İçeriğinde çok fazla veri bulunan haritaların, öğrenciler tarafından okunması ve yorumlanması zordur (Chapin ve Messick, 1999:282).

Hedeflenen amaçların gerçekleşmesi, öğrencilerde haritaları okuyabilme ve yorumlayabilme becerilerinin var olması temel ilkesine dayanır. Haritaları okuyabilme ve yorumlayabilme becerisi, çeşitli alt becerilerin uyum içerisinde kullanılmasına bağlıdır (Parker, 2001:148).

Bu alt beceriler;

- 1- Yarım küreleri teşhis edebilmek,
- 2- Yönleri fark etmek ve bir haritada kullanabilmek,
- 3- Bir haritada ya da kürede gösterilen yerleri yerleştirebilmek- bulabilmek,
- 4- Mesafeleri hesaplamak ve derecelendirme ölçeğini kullanabilmek,

5- Haritaları yorumlamak, sembollerin ve görsel öğelerin ne anlama geldiğini bilmek,

6- Sonuç çıkarmak ve haritaları karşılaştırabilmek,

7- Yerleri nispi olarak ifade edebilmek, şeklinde ifade edilebilir (Chapin ve Messick, 1999: 284; Parker, 2001:148; Savage ve Armstrong, 2000:338).

Sosyal bilgiler öğretmenlerin, öğrencilerinin haritaları kullanabilme becerilerini geliştirmek için kullanabilecekleri aktivitelerden birisi somut harita yapma aktivitesidir. Bu aktivite iki temel amaca hizmet eder. 1- Öğrenciler harita yapma sürecinde faal olurlar, 2- Haritalarda var olan yerler ile nesnel arasındaki ilişkileri düşünerek sembollerini kullanmayı öğrenirler. Bu aktivitede öğrenciler, kendi haritalarını kendileri yaptıkları için, haritalarla ilgili becerileri öğrenme durumları, en üst seviyede gerçekleşir (Cleaf, 1991:145). Harita yapma süreci, sosyal bilgilerde, sınıf seviyesi göz önüne alınarak uygulanmalıdır. 4. sınıfta krokiler ile başlatılabilecek harita yapma aktiviteleri, ileriki sınıflarda daha karmaşık haritaları yapma aktiviteleri şeklinde devam edebilir. Ayrıca harita yapma aktivitesi, öğrencilerin psiko-motor becerilerinin de gelişmesine yardımcı olur.

Aşağıda haritaların/kürelerin kullanımında faydalı olabilecek sorular ve bu konuda öğrencilerin sahip oldukları yanlış düşüncelere yer verilmiştir (Michaelis,1988:337).

Haritaların –Kürelerin kullanımında faydalı olabilecek sorular	Haritalar ve Küreler hakkındaki yanlış düşünceler
<ul style="list-style-type: none">• Küredeki renkler neyi ifade eder?• İki nokta arasındaki uzaklığı nasıl bulabilirsin?• Yaklaşık olarak yer tahminini nasıl yapabilirsin?• Haritanın başlığı hakkında ne söyleyebilirsin?• Semboller ne anlama gelmektedir?• Renkler ne anlama gelmektedir?	<ul style="list-style-type: none">• Bütün haritalarda semboller aynıdır.• Kuzey daima haritanın tepesidir.• Kuzey yukarıda, güney aşağıdadır.• Alan renkleri aynı yükseltiyi gösterir.• Büyüklük ve şekil, haritalarda ve kürelerde aynıdır.

2. Resimler

Çocuklar resimleri okumayı öğrenmeyi, metni okumayı öğrenmekten daha kolay yaparlar (Banta, 2004: 30). Ancak metnin okunmasının geliştirilmesinde metne dayalı bir eğitim verilmekteyse resimlerde de, resmin türüne ve özelliklerine uygun bir eğitim verilmesi gerekir. Bu eğitim resimlerin özelliklerinin ve kullanım yerlerinin bilinmesi ilkesi göz önüne alınarak yapılmalıdır.

Resimler bir metinde;

- Yapının oluşturulmasında,
- Karakterlerin tanımlanmasında ve özelliklerinin yansıtılmasında,
- Metnin geliştirilmesinde,
- Farklı bakış açıları oluşturmada,

- Metnin tutarlılığının artırılmasında,
- Metnin içeriğinin güçlendirilmesinde (Carney ve Levin, 2002:6)
- Metnin okunması için gerekli olan motivasyonun artırılmasında,
- Okumaya yönelik olumlu tutumlar geliştirilmesinde,
- Metnin anlaşılabilirlik seviyesinin artırılmasında (Hibbing ve Erickson, 2003:762),

- Metin içi konu geçişinin sağlanmasında faydalı olabilirler.

Martorella, Beal ve Bolick'e göre (2005: 224-225); öğretim faaliyetleri sırasında resimlerin pek çok farklı türleri kullanılmaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan resimler ise genel olarak; a- bilgi verme amaçlı resimler, b- bir hikâyeyi tasvir eden resimler, c- açık uçlu resimler, d- anlamlı resimler ve e- politik karikatürler olarak sınıflandırılabilir.

Carney ve Levin'e göre ise (2002:7); bir metin içerisinde kullanılan resimler kullanım amaçlarına göre beş temel grup içerisinde toplanabilir. Bu gruplar:

1- *Süsleyici resimler*: Bu tür resimler, metnin içeriğiyle çok az ya da hiç ilişkisi olmayan resimlerdir.

2- *Açıklayıcı resimler*: Metnin içeriğinin bir bölümünü ya da tamamını yansıtmak için kullanılan resimlerdir. Bu tür resimler özellikle metnin anlamı zor bir şekilde ifade edilen bir başka deyişle anlaşılması güç metinlerin ifade edilmesini kolaylaştırmaya yönelik kullanılan resimlerdir.

3- *Düzenleyici resimler*: Metnin içeriğiyle ilgili yapısal bir çatı oluşturmada kullanılırlar.

4- *Yorumlayıcı resimler*: Zorluk derecesi yüksek olan metinlerin açıklanmasında kullanılırlar.

5- *Dönüştürücü resimler*: (Üzerinde tam anlamıyla ittifak sağlanmamıştır) Metinde yer alan bilginin okuyucu tarafından hatırlanmasını kolaylaştırıcı işlev gören resimlerdir (Carney ve Levin, 2002:7).

Öğrencilerin bir kısmı, resimleri tıpkı yazılı materyaller gibi basit bir gözlem yeteneği sonucu elde edilebilecek biçimde gözlemlerler. Bu gözlemler; isim, sıra ve belirli detayları tanımlama şeklinde ifade edilebilir. Diğer kısım öğrenciler ise, resimleri yorumlayıcı seviyede gözlemlerler.

Bu seviyede gözlemleyen öğrenciler ise, resimde yer alan ipuçlarını, gözden kaçan detayları, sebep sonuç ilişkilerini teşhis edebilirler. Resmi kullanmanın üçüncü seviye ise eleştirel seviyedir ki bu seviyede öğrenciler, resmin gözlenmesi sonucunda, duygusal ya da yargısal ifadelerde bulunabilirler (Maxim,1999: 621-622).

Aşağıda, resimlerde sunulan bilginin açığa çıkarılmasında ve anlaşılmasında kullanılabilecek soru örnekleri verilmiştir.

- Resimde ne(ler)den, kim(ler)den bahsediliyor.
- Resmin çeşidi ne? (tablo, fotoğraf, çizim, vb.)
- Resim (fotoğraf) ne zaman yapılmış olabilir?
- Resimle ilgili sınıfta tartışabilir miyiz?
- Resim hangi sebeplerden dolayı metne konulmuş olabilir?

- Resimde gösterilen kişi ya da eşyanın toplumumuzdaki yeri-önemi nedir?
- Resimde gösterilen coğrafya hakkında ne söyleyebiliriz? (Parker, 2001: 389-390).
- Resmin devamında ne olabilir?
- Resim (fotoğraf) nasıl bir ortam esnasında yapılmış (çekilmiş) olabilir? (Maxim,1999:622).

3. Tablolar

Sosyal bilgiler derslerinde kullanılan materyaller, çeşitli bilim dallarının çıkarımlarının yer aldığı bilgileri içerdiği için, sayısal verilerle yüklüdürler. Sayısal verilerin öğrenciye sunumu sırasında kullanılacak araçlardan birisini de tablolar oluşturmaktadır. Ancak tabloların hazırlanması aşamasında, öğrencilerin seviyeleri ve kullanım kolaylığı dikkate alınması gerekmektedir.

Wright'a göre, bir tablonun kullanımının kolaylığı, üç sürecin teşhis edilmesi ile orantılıdır. Bu süreçler;

- 1- *Anlama süreci*: Okuyucu tablonun nasıl düzenlendiğini anlayabiliyor mu?
- 2- *Araştırma süreci*: Sorularına cevap olarak tablonun neresine bakacağını biliyor mu?
- 3- *Yorumlama süreci*: Okuyucu tabloda sunulan verileri nasıl yorumlayacağını biliyor mu? Tabloda verilen bir bilgiyi diğer bilgilerle karşılaştırabiliyor mu? (Aktaran: Hartley, 1994: 95).

Money'e (2002: 26) göre verilerin tanımlanması dört alt sürecin teşhis edilmesi ile ilişkilidir. Bu süreçler;

- 1- Gösterilen öğelerin farkında olmak,
- 2- Verilerin benzer ve farklı yanlarını teşhis etmek,
- 3- Verilerin etkililiğini değerlendirmek,
- 4- Verilerin öneminin ünitelerin içinde teşhis etmek, şeklinde ifade edilmiştir.

Aşağıda verilen sorular, öğrencilerin tabloları anlamalarına ve yorumlamalarına yardım ederek, metnin öğrenci tarafından anlaşılma seviyesi arttırmak için kullanılabilir (Michaelis,1988:309).

- Tablonun başlığı nedir?
- Tablodaki verileri kullanarak hangi soruları cevaplayabilirsiniz?
- Tabloda sunulan verilerin değişikliği neyi ifade etmektedir?
- Bu veriler metinle nasıl ilişkilendirilebilir?

Bazı eğitimsel faaliyetler sırasında tablolar içerisinde yer alan verilerden bazıları kasıtlı olarak boş bırakılabilir ve bu boş bırakılan yerlerin ilgili oldukları metinler okunduktan sonra doldurulması istenebilir (Bakınız; Örnek:2). Bu durum öğrencilerin tabloyu kullanabilme düzeylerinin belirlenmesi aşamasında faydalı olabilecek bir uygulama olarak kullanılabilir.

Örnek 2: "Bir balkan ülkesi olan Bulgaristan'ın başkenti Sofya'dır. Kapladığı alan itibarıyla Türkiye'ye göre çok küçük bir ülkedir (110 912 km²). Ülkenin Nüfusu 9 milyon civarındadır. Yunanistan ise 131990 km² yüz ölçüme sahiptir.

Başkenti Atina'dır. Nüfusu ise Bulgaristan ile yaklaşık aynıdır. ” Aşağıda Tablo 2'de boş bırakılan alanları, metinde verilen bilgileri kullanarak doldurunuz.

Tablo 2. Bulgaristan ve Yunanistan'ın Yüzölçümleri ve Nüfus Miktarları

	Bulgaristan	Yunanistan
Nüfus	9 Milyon	?
Yüz ölçümü	?	131990 km ²
Başkent	?	?

4. Grafikler

Sosyal bilgilerde grafikler, nicel veriler arasındaki ilişkilerin gösterimi için kullanılan araçlar arasında yer almaktadır. Grafikler tablolardan ziyade daha çok kategoriler arasındaki farklılıkların vurgulanması sırasında kullanılır (Cleaf, 1991: 351).

Grafikler, öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştırmaları, konuyu daha iyi anlamaları, göze de hitap ederek kalıcı öğrenme sağlamaları ve bilgiyi uygun şekilde özetleme imkânı vermeleri nedeniyle kullanışlı bir materyaldir. (MEB,2005b:67). En çok kullanılan grafik türleri: çubuk grafikler, dairesel grafikler ve çizgi-hat grafikleridir (Parker, 2001:171). Bu grafik türleri içerisinde öğrenciler tarafından en kolay anlaşılana, çubuk grafikleridir (Savage ve Armstrong, 2000:350).

Capraro, Kulm ve Capraro'nun (2005: 165-174), 134 altıncı sınıf öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmanın sonuçları da bu görüşü desteklemektedir. Çalışmada öğrencilere verilen bir bilgiyi grafiksel olarak göstermeleri istenmiştir. Öğrencilerden 84'ü çubuk grafik, 21'i bir dairesel grafik, 29'u ise verilen bilgiyi çizgi-hat grafiği şeklinde ifade etmişlerdir.

Curcio'ya göre, kullanılan grafiğin türü ne olursa olsun grafik okumada üç farklı anlam kurma düzeyinden bahsedilebilir.

- 1- Bilgileri okuma : (yüzeysel anlama) Burada okuyucu yorumlama yapmamakta sadece girdilere göre çıktıyı veya tersini belirlemektedir.
- 2- Bilgiler arası okuma: okuyucunun yorumlama ve sentez yapması gerekir. Okuyucu sayısal verileri karşılaştırmak ve diğer matematiksel kavram ve becerileri (çıkarma, toplama, çarpma) kullanmak zorundadır.
- 3- Bilgiler ötesi okuma: okuyucunun, verilen bilgileri var olan zihinsel şemalarını da kullanarak tahmin etme ve çıkarım amaçlı kullanmasını gerektirmektedir (Aktaran; Akyol, 2006: 111-112).

Grafik okuma becerisinin öğrencilere alt sınıflarda verilmesi sebebiyle, sosyal bilgiler derslerinde çoğunlukla grafik hazırlama becerisinin kazandırılması üzerinde durulmaktadır. Grafik yapma becerisinin geliştirilmesi için öncelikle hangi verinin hangi tür grafikte gösterileceğinin belirlenmesi gerekmektedir (MEB,2005b:67).

Grafikler biçiminde sunulan verileri anlamak için öğrencilerin bilemeleri gereken ilk şey, bilginin grafiğin içerisine nasıl yerleştirildiğidir. Bunun sağlanması için öğretmenin öğrencilerine sık sık fırsatlar vermesi gerekmektedir.

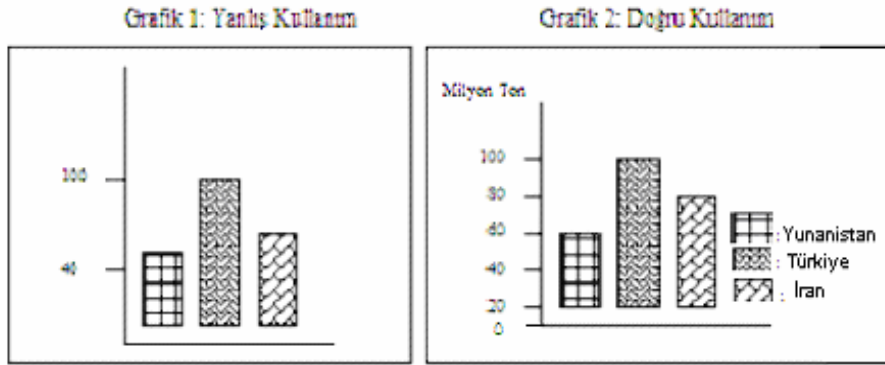
Grafiklerin öğretimi esnasında dikkat edilmesi gereken diğer bir önemli husus ise, grafikleri oluşturan verileri açıklamada kullanılan kavramların (yüzde, aralık vd.) öğrenciler tarafından bilinmesidir (Savage ve Armstrong, 2000: 350).

Aşağıda verilen sorular grafiklerin anlaşılabilirlik seviyesini artırmak için kullanılabilir.

- Grafikten faydalanarak hangi bilgilere ulaşabilirsiniz?
- Bu tür bir başlıkla ne tür bir grafik kullanılabilir? (Money, 2002: 26)
- Grafiğin veriliş amacı nedir?
- Grafikte sunulan veriler hangi değişkenler ile ilgilidir?

Grafiklerin sınıf içinde veya öğretimsel faaliyetler esnasında kullanırken özellikle çizimlerinden kaynaklanabilecek hatalara dikkat edilmelidir. Aşağıda, Yunanistan- Türkiye ve İran'ın Yıllık Buğday Rekolte Miktarları'nı veren temsili iki grafik kullanılmıştır.

Yunanistan- Türkiye ve İran'ın Yıllık Buğday Rekolte Miktarları

Grafik 1'de derecelendirme aralıkları eşit aralıklı verilmediği ve aşırı boş bırakıldığı için öğrencilerin grafiği okumaları veya doğru biçimde anlamaları güçleşmektedir. Ayrıca grafiksel sembollerin hangi değişkenin karşılığı olduğu da anlaşılammaktadır.

Grafiklerde veri sunumu sınıf seviyesine paralel bir şekilde artış göstermelidir. 4. sınıfta 2-3 dereceli grafikler kullanılabilirken daha üst sınıflarda kullanılacak derecelendirme sayısı artırılabilir. Tabloların kullanımının öğretimi sırasında boş bırakma işlemi grafiklerin öğretimi sırasında da uygulanabilir.

Sonuç

Bilginin aktarılmasının bir çeşidi olarak kullanılan görsel araçlar, ders kitaplarında, eğitimsel faaliyetlerde ve gündelik hayatta sıkça kullanılmaktadır.

Uluslar arası testlerde ülkemizin aldığı sonuçlar bu araçların etkin bir şekilde kullanılmadığı, bir başka deyişle nasıl okunacaklarının öğretilmediği gerçeğini gündeme getirmektedir. Örnek verecek olursak ülkemizde okutulan Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitaplarının

programda belirtildiği üzere alan olarak % 40 - 60 arası bu tür görsel öğelerden oluşmaktadır. Bu tür araçların sınıf ortamında kullanıldıkları da göz önüne alınırsa, konunun öğretiminin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Ancak ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının hiçbirisinde değerlendirme soruları içerisinde bu tür görsel araçlarla ilgili soru yer almaktadır.

Bu tür araçlar okuyucunun dikkatini çekme, odaklanma, farklı bakış açıları sağlama özelliklerinden dolayı eğitimsel faaliyetlerde kullanılmaktadırlar. Önemli olan bu araçların ders kitaplarında veya sınıf ortamında kullanılmalarından ziyade nasıl kullanılmalrı gerektiğinin bilinmesidir.

Kaynaklar

AKYOL, H. (2006). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri, Kök Yayıncılık, Ankara.

BANTA, G. J.(2004). Searching for Excellence in Picture Books. Children and Libraries, p:30-34.

BUSTLE, L. S. (2004). The role of visual representation in the assessment of learning. Journal of Adolescent & Adult Literacy, 47(5), p:416-423

CHAPIN, J. R. and MESSICK, R. G. (1999). Elementary Social Studies. USA: Addison Wesley Longman Inc.

CAPRARO, M.M.; KULM, G. and CAPRARO, R.M. (2005). Middle Grades: Misconceptions in Statistical Thinking. School Science and Mathematics, Vol.105(4),p.165-174

CARNEY, R. N. and LEVIN, J. R.(2002). *Pictorial Illustrations Still Improve Students' Learning From Text*. Educational Psychology Review. 14(1). 5-26.

CLEAF, D.W.V.(1991). Action in Elementary Social Studies. Allyn and Bacon, USA: Massachusetts.

DOĞANAY, A. (2004). Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Edit: Cemil Öztürk-Dursun Dilek) Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. PegemA Yayıncılık, Dördüncü Baskı, Ankara.

GARCIA, J. and MICHAELIS, J.U. (2001). Social Studies for Children (A Guide to Basic Instruction). USA: Allyn & Bacon Company.

HARTLEY, J. (1994). Designing Instructional Text. Third Edition, London: Kogan Page Limited.

HIBBING, A.N and ERICKSON, J.L.R.(2003). A Picture is worth a thousand words: Using visual images to improve Comprehension for middle school struggling readers. The Reading Teacher. Vol 56, No.8, p.758-770

MARTORELLA, P. & BEAL, C.M. and BOLICK, C.M. (2005). Teaching Social Studies in Middle and Secondary Schools. New Jersey: Merrill Prentice Hall.

MAXIM, G. (1999). Social Studies and the Elementary School Child. New Jersey: Merrill Prentice Hall.

M.E.B. (2003). PIRLS 2001 Uluslar Arası Okuma Becerilerinde Gelişim Projesi Ulusal Rapor, Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

Kubilay YAZICI

M.E.B. (2005a). İlköğretim Sosyal Bilimler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı (Taslak Basım), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara.

M.E.B. (2005b). İlköğretim Sosyal Bilimler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu (Taslak Basım), Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi, Ankara

MICHAELIS, J.U. (1988). Social Studies for Children. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.

MONEY, E. S. (2002). A Framework for Characterizing Middle School Students' Statistical Thinking. *Mathematical Thinking and Learning*, 4(1), 23-63

PARKER, W.C.(2001). Social Studies in Elementary Education. New Jersey, Ohio: Merrill Prentice Hall.

SABAN, A. (2002). Çoklu Zekâ Teorisi ve Eğitim. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

SABAN, A. (2004). Öğrenme Öğretme Süreci (Yeni Teori ve Yaklaşımlar). Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

SAVAGE, T.V. and ARMSTRONG, D.G. (2000). Effective Teaching in Elementary Social Studies. New Jersey: Prentice-Hall Inc.

SMITH, G.F. (2002). Thinking Skills: The Question Of Generality. *Journal Of Curriculum Studies*, 34(6),659-678.

VERDI, M.P. and KULHAVY, R. W. (2002). Learning With Maps and Text: An Overview. *Educational Psychology Review*, 14(1), 27-46.